

המרחק וההתרחקות

אחרי תשע שנים : זיקות הדדיות בחיי העם במדינה ובארצות-הברית

ש. הלקין

במחיצתו, מחיצת אדם שבא זה עתה מן הארץ. ודוק: הבתים, כאמור, בתי יהודים שאינם רחוקים מן היהדות. יש שאתה מוצא בהם עתונות יהודית, מיעוטה אידיש ורובה אנגלית, מיטב כתבי-העת היהודתיים היוצאים בארצות-הברית, ולעתים גם בולטין של יט"א המביא יום ויום תמצית הנעשה בחיי היהדות בארצות שונות, ובארץ ישראל בפרט. ואין חילוק בדבר, אם הבית הוא בית ציוני וגם עברי או אידישאי-לאומי, ואם שהבית הוא של יהודי שיסודות יהדותו זכורים לו לכל היותר מבית אבא ואמא או מבית סבא וסבי-תא — נגיעה ישירה במדינת ישראל נדירה היא בו כיום. המדינה עולה כנושא לשיחה עם הארץ, כשמתרחש משהו בחייה שהוא בגדר "סנסציה", פשיטה בגבולות, חנוכת מפעל גדול במדינה, או "עסק ביש". ודומה לו לאורח: יהודים אלה מסתפקים בכך, שהם תורמים תרומות כספיות נכבדות בעצמם לחינוקה של המדינה, ולא כל שכן שהם רואים זכות יתירה לעצמם בכך, שהארץ והתפתחותה תלויות בלי הרף בקרנות אמריקניות הן היהודיות-הציוניות הן ההלוואות והמענקים של ממשלת ארצות-הברית ל"מדינה מתפתחת" זו שבמזרח התיכון, שהיא מבצר הדימוקרטיה, כידוע, והיא גם תורמת כל כך הרבה לפיתוחן של מדינות מתפתחות אחרות, המפגרות אחריה מכל מיני בחינות.

ב

רק לאט לאט מתחיל האורח להשתחרר מן הרוע, שם, שמדינת ישראל פסקה להיות משהו קוסם, מרחוק, כפי שהיתה לפני תשע או עשר שנים, לכל היותר. ולא שהרושם מסתלק מן הלב, מתבטל כטעות מעיקרו של דבר, אלא שוויון-הנפש לגבי המדינה, כל עוד אין בחייה מתרחש משהו

רושם ראשון, מתמיה מתחילתו, מקבל הנכנס לארצות-הברית לאחר הרבה שנים שלא היה שם, הוא שיהודים טובים ומעוניינים מאד בחיי העם במדינת-ישראל אינם פונים אל האורח, המבקר בביתם בשום שאלה הנוגעת לחיי העם במדינה, אך לפני שנים לא מרובות — תשע בני-דון שלי — לא היה האורח מספיק להיכנס אל אחד הבתים הללו, ומיד היה מוצא את עצמו מוקף שאלות בעניני המדינה, ותשובותיה, בין שהיו מתקבלות בין שהיו מעוררות ספקות, היו נעשות מרכז השיחה במשך שעות. אולי גם אז לא היתה ההתעניינות בחיי-המדינה מתגלית אלא משום שהאורח נראה כבא מעולם לא-מוכר למדי וממילא מעורר סקרנות, ואילו בהיעדרו, כשהיו דים טובים אלה היו נשארים ללא אורח מן הארץ, אפשר התנהלה השיחה בדרך כלל בעניינים רחוקים ומרוחקים מחיי הארץ. אבל דבר אחד בוודאי שמור בלב למן הביקור החודם: הופעת אורח מארץ ישראל מעוררת עניין בה בארץ ישראל כשהיא לעצמה, ולא משום חובת-נימוס כלפי האורח. ואילו כיום דומה שחדלה המדינה לעניין את היהודי הטוב בארצות-הברית כל כך, שאף במעמדו של האורח שוטפת השיחה בטרקלין בעניינים קרובים לחייהם של בעלי-הטרקלין ואורחיהם האמריקניים כמוהם — והאורח הוא חייב בנימוס כלפי בעלי-הבית ונוטה לקחת חלק בשיחה השוטפת, בין שהיא אישית ובין שהיא רחבה יותר, ונוגעת בעניינים כגון בעיית חינוך כללי ויהודי בארצות-הברית, או שאלת הכושים בארצות-הברית או הסבתכותה של ארצות-הברית במלחמת ווייטנאם. ועם זאת השתתפותו, ואפילו היא נעשית טבעית גם לו, אינה משכיחה מן הלב את העובדה העיקרית: בעלי-הבית ואורחיהם אין המדינה עולה על לבם גם

בחיי המדינה, כשהשיחה בין האורח לבין יהודים אמריקניים מגיעה איך שהוא אל הנעשה בחיי הא-רץ, זו ארץ ישראל. אין הבדל גדול בכך, אם בא-מת מדאיג הדבר את היהודי הממוצע, או שמא אף דאגה זו היא מעין כפרה למצפון "הציוני" שביהודי זה, המטריד אותו במקצת, ובפרט כש-אורחו הוא אדם החי במדינת ישראל. אך בין שהוא יהודי בקי בהוויות חיינו במדינת ישראל, ובין שידיעותיו באות לו מכלי שני ושלישי, אם מגיעים סוף-סוף הדברים לשיחה על מדינת ישראל בין האורח לבין אחיו היהודים בארצות-הברית, נפתח האורח לשמוע שטיקר התעניינותם הוא על פי הרוב בשאלת דתיותו — או נכון יותר, אי-דתיותו — של היהודי היושב בארץ. אי-דתיותו של הישראלי אף היא מושכל-ראשון הוא ליהודי די האמריקני, כשם שבטוח הוא ביטחון גמור כי יהדות אמריקה היא יהדות דתית. לפרקים נדמה לו לאורח, שטעות היסטורית חלה בעצם השם שניתן למדינה מראשיתה: מדינת ישראל ולא מדינת היהודים. ההבחנה, כביכול, בין ישראל לבין יהודים היא המסייעת ליהודי האמריקני להעמיד את התיאוריה, שיש הבדל יסודי בין "ישראלי" לבין "יהודי" סתם, שהרא-שון הוא בן-בלי-דת, ואלו "היהודי" האמריקני ממשיך את שלשלת-היוחסין של העם היהודי ל-דורותיו, זו השלשלת הדתית-המוסרית שהעמידה את ייחודו של העם היהודי בתוך ה"גיטו". ככל שהדבר נשמע מוזר — הבא מן הארץ שומע טע-נה זו מפיו של כל יהודי טוב באמריקה, וטענה זו נשמעת בחריפות יתירה ככל שבעל-דברו של האורח הוא "ציוני" יותר. יש ונדמה לו לאורח, שבעל-דברו נוקט במלחמת-תנופה נגדו, נגד ה"ישראלי", משום שזו היא מלחמת-ההגנה היפה ביותר, כידוע, בין ה"ישראלי" מתכוון להתחיל ל"הטיף" מוסר ציוני לבעל-דברו בין שאין בדעתו כלל וכלל ל"הטיף" לו.

ניתנה האמת להיאמר, שהטענה נגד חיינו במ-דינת ישראל, כאילו ריקים הם ונעורים מדתיות, היה האדם בארץ שומע לעתים קרובות מפי תיי-רים עוד לפני הרבה שנים, ואפילו מיד לקום

מפתיע מאד בחידושו ובהעזתו או מדאיג מאד, נעשה טבעי יותר בעיני האורח עצמו, כל מה ששיבתו באמריקה מתמשכת יותר. טבעיות זו כביכול נעשית מובנת יותר, ולו גם לא מעודדת יותר, הואיל והאורח מתחיל להכיר ברור בהש-תרשותה של יהדות אמריקה בחייה הכלליים של אמריקה כמדינה עד כדי כך שהיא, יהדות זו, רואה עצמה בצדק חלק אינטגרציה בחיי האוכ-לוסיה האמריקנית כולה. כן, אינטגרציה זו של יהודי ארצות-הברית בחיי מדינתם מתחילה להיר-אות גם לאורח טבעית כל כך, נובעת ממקורות נוחים לה כל כך, עד שהוא פוסק לאט לאט לחוש אף משהו מן החרון כלפי יהודים טובים אלה, שמדינת-ישראל אינה מדינתם, לחלוטין איננה בחייהם היום-יומיים, הואיל ומדינתם היא אר-צות-הברית, מקור חיותם החמרית והרוחנית. אכן תופעה כבירה היא, מבחינה אובייקטיבית: לפני עשר שנים או עשרים לכל היותר, עוד היתה המנ-היגות היהודית בארצות-הברית מתלבטת בשא-לת האיזון בין היסוד היהודי שבאדם מישראל באמריקה ובין היסוד האמריקני שבו — ואתה עומד משתאה מול החזיון החדש הזה, שגמר-בי-שולו של תהליך ההתערות מתגלה לך כפריץ של שנים מעטות לערך, שנות דור אחד לכל היותר. חזיון זה — שוב אין האורח יכול להתכחש לו והוא מקבלו כמושכל ראשון; לכל היותר, אתה תמיה על הסיבות ההיסטוריות שזירזו את לידתו של חזיון זה, עד שכיום רואה עצמה האוכלוסיה היהודית אוכלוסייה אמריקנית לכל דבר, פרט לסימן-היכר אחד שבה — זה סימן-ההיכר הדתי, השתייכותו של היהודי לאחת משלוש הדתות הג-דולות בארצות-הברית: הפרוטסטנטית, הקתולית ודת משה וישראל.

כדאי יהיה לעמוד על חזיון זה ועל סיבותיו להלן, אבל לפי שעה טוב שנתעכב על דבר אחד. סימן-ההיכר הדתי, שבו מצויינים ישראל שבא-מריקה, בין שהם חברי בית-כנסת בין שאינם חברי בית-כנסת כלל, חודר להכרתו של האורח הבא לאמריקה דווקא כשהוא מנסה לראשונה לה-בין, מה באמת מעניין את היהדות האמריקנית

יהדות אמריקה חייה לפי ערכים מאונכים, עולים מעלה מעלה מבחינה רוחנית, ואילו חיי היהודי בארץ ערכיהם הם רק אפקיים "יושבים על חוג הארץ", וממילא גשמיים ושטחיים. לא חשוב, מה אפשר היה להשיב על טענה זו בשעתה. אך בעוד שניסוח הקובלנות על חיינו בארץ ישראל לפני עשר וחמש-עשרה שנה הי נעשה רק על-ידי יהודים אמריקניים בעלי השכלה ובעלי-תרבות, הנה כיום הטענה נגד חוסר-הרוחניות בחיינו, עם כל הצטמצמותה בתוך תחומים דתיים, היא נחלת הרבים בארצות-הברית, במידה שהללו נוטים בכלל להתדיין בנעשה בחיינו כאן. מה גרם לתפיסה רווחת זו בטיב-המותם של חיינו בארץ, שאלה היא בפני עצמה, שהתשובה עליה מורכבת מכמה וכמה גורמים: ירידת המתח "הציוני" גם בארץ גם בחוץ-לארץ; חוסר חינוך ציוני גם בארץ גם בחוץ-לארץ; ירידתם של אלפים רבים מבני-הנוער שלנו לארצות-הברית, שאורח חייהם וביחוד ריחוקם מבית-הכנסת ומ"טקסים דתיים גם בבית, עושים אותם עדים נאימנים כביכול לחיי העם כולו בארצו, ועוד. יהיו הטעמים לכך מה שיהיו — העובדה נשאת עובד-דה. לא זו בלבד שהרגש הלאומי-הציוני פג כוחו בתוך יהדות אמריקה; לא די שיהדות זו פסקה לראות את האמת בחיינו בארץ, על הטוב ועל הרע שבהם, כחיים נוגעים גם לה, ליהדות אמריקה; אלא שדווקא מתוך השתרשותה הגמורה בחיים האמריקניים, הרחבים ורבי-הגוונים, אין יהדות זו מוכנה להודות, שהיא הולכת ונטמעת טמיעה גמורה כמעט, ומשום כך דווקא היא מסיחה את הדעת מן המכלה אותה מבחינה יהודית תרבותית-היסטורית — וכסות-העינים לה היא דתיותה, כביכול, וזו בלבד.

ג

לא קשה להפריך את הטענה הזאת על שני רכיביה: הצד הישראלי, ה"בלתי-דתי", והצד היי-הודי-האמריקני, ה"דתי". איזה משנים אלה קל יותר להפריכו, ובפרט אם בעל-דברך הוא אדם המבקש באמת — ולו גם לצורך השיחה בלבד — לשמוע את דבריו של האורח? כל מה שביקורך

המדינה, בעוד רותחת ביהודי גם באמריקה גא-וותרו על הזכות שזכה גם הוא לראות ב"מלכות ישראל". גם לפני עשר וחמש עשרה שנה יכולת לשמוע יהודי אמריקני — ואפילו הוא מחלל שבת בהיתר, לפי הרב שלו בבית-הכנסת, או באיסור, לפי הרב שלו — שהוא נרתע, נכווה ברותחים, כשהוא רואה אדם מישראל מעשן בשבת או יורד אל שפת-הים להתרחץ בשבת. אלא שצפייה זו מצד התייר לראות את חיינו בארץ כחיים דתיים אידיאליים, מתגשמים בהנהגתו של כל יחיד ויחיד, היתה צפייה "אידיאליסטית" אחת מרבות. כשם שהיית שומע מפי תיירים גם אז קובלנות על שבקיבוץ זה או אחר אין בית-כנסת או אין טקס דתי בהכנסת השבת, כך היית שומע מפיהם טענות על שקיעת האידיאליזם ועל ירידת השפעתו הקיבוץ בחיי המדינה. יהודי מיליונר מארצות-הברית היה קשה לו לראות, שאין חיי המדינה "סוציאליסטיים" כפי מה שלמד בעודו חבר ב"נאציאנאלער ארבעטער פארבאנד" באמריקה. יהודי, שכל מזונו הרוחני בארצות-הברית היה כתב-עת שבועי "חלק ומבטיק" זה או אחר היה סולד מתפוצתו של אותו שבועון גם בארץ, לפי הקיוסקים פה ושם. הטענה על הדת היתה מצטרפת לעתים קרובות אל כל מיני טענות אחרות בפיו של אותו תייר למראה-עיניו ולמשמע או-ניו במדינה, — הצפייה לכך שמדינת-ישראל תהיה מדינה אידיאלית לחלוטין, עם כל התמימות שבה היתה כוללת בתוכה לפרקים גם את התוחלת המשונה, שכל אדם מישראל יהיה מקיים מצוות, לפי תפיסתו של תייר זה או אחר. ואלו כיום הוזה הטענה האחת נגד חיינו בארץ היא אחת: העם בארצו שוב אינו עם יהודי משום שאין שמירת הדת בארץ, בעוד שיהדות אמריקה יהדות היא, משום שכולה, כביכול, דתית היא.

זכור לו לכותב השורות האלה מעין ויכוח פומבי בינו לבין אחד מגדולי הרבנים השמרניים בארצות-הברית לפני עשר שנים. רב זה, אדם בעל ידיעות בשלנו ובעל השכלה רחבה ומגוונת, העמיד אז את הטענה, שכל כולה שבח ליהדות האמריקנית וממילא גנות לעם ישראל בארצו:

חג ואוכלים מעדנים באותם ימים כמעט כולם. ואלו יהדות אמריקה, פרט לימים נוראים ויום-הכיפורים בייחוד, אין בה שומרי-שבת ומקיימים חגים ומועדים אפילו בשבתה ממלאכה ומעסקים בלבד, אלא מיעוט זעיר, (להוציא עשרות אלפי יהודים, שהגיעו לאמריקה כפליטי חרב בתוך עשרים השנה האחרונות והם הם המתבצרים בגני-טאות אירופיים כמעט בשכונות מיוחדות כגון וויליאמסבורג שבברוקלין וחצד-חב"ד שבחלק אחר של ברוקלין). נרעש היהודי האמריקני לש-מוע, שאין תחבורה ציבורית פועלת במדינה רו-בה משום שמירת שבת, ולא זו בלבד שבדרך הטבע אין בה נישואי-תערובת כמעט, אלא שאין קידושין תופסים בה אלא אם כן הם נערכים על ידי רב אורתודוכסי בלבד) בעניין אחרון זה עשוי השומע להפסיק, ככל שהוא נפתע הפתעה נעי-מה על כלל דבריך, והריהו שוכח את כל געגו-עיו על ה"שטטל", והוא פותח בקטרוג מנוגד על המדינה, שאיננה מכירה בסמכותם של רבנים רי-פורמיים או שמרנים, והרי זו שערורייה ממש ב-עיניו לעומת חירותו שלו בארצות-הברית להיות חבר בכל בית-כנסת שהוא, ואפילו ריפורמי או שמרני(!) ולעתים נרעש הוא לא פחות לשמוע מפיד, שכל ילד וילדה במדינת ישראל לומדים בדרך הטבע גם תנ"ך ואגדה וקצת משנה וגמ-רא, בעוד שבקרוב יהדות ארצות-הברית אין מגי-עים ללימודים אלו אלא מעטים מאד מילדי ישר-אל. ולעתים הוא גם שומע בהנאה, שאף ספרות "מסורתית", כגון משנה, מדרשים, "זוהר", במה-דורות ובפירושים מודרניים, היא סחורה עוברת לסוחר בתוך האוכלוסייה החילונית דווקא, שהרי בחורי הישבות בירושלים ובבני-ברק אינם נו-קקים לפירושים חדשים ולמבואות מדעיים שי-טתיים. כן, כל מה שידידך היהודי האמריקני מת-חיל להכירך יותר ויודע, שאינך שליח ואין כוונתך להביא אותו או את בניו לישראל — הוא נוטה יותר לראות, שהעובדות שבחינו התרבו-תיים בארץ, הדתיים והחנינויים, אינן ידועות לו: קלוטות הן אצלו לפרקים גם על פי התבוננותו הרחפנית בחיים אלה בשעת ביקורו החטוף בא-

בארצות-הברית נמשך יותר, והמארח שלך מב-חין שאין כוונתך להפוך לו לב אחר, להשפיע עליו, לקרוא לו שיתיישב במדינה או שישלח את בנו ובתו אליה, הוא נוטה יותר לקבל מפיד אינ-פורמציה שונה משלו בכל הנוגע לחיי הדת והמ-סורת במדינה. אי אתה חייב כאן כלל להציג את עצמך כאדם זהיר במצוות בעצמו ולא כל שכן שדבריך נאמנים יותר באזני השומע, כל מה שהוא מכירך יותר ויודע, שאינך מדבר בשי-מה של מפלגה דתית, זרם רוחני-תרבותי רילי-גיוזי או אפילו נוסטלגיה ריליגיוזית, שיונקת ממקורות עברך שלך או, לפחות, ממקורות ההכ-רה ההיסטורית בטיב-מהותה של היהדות לדו-רותיה, (זו שהיהודי האמריקני רואה אותה ראייה מטושטשת מאד, כשהוא מכנה לה ה"שטטל" וחור-שב, שהוא באמת מכירה על פי תיאורים של רו-מניסטים יהודים, שזכו לפירסום גדול על פי תרגומי סיפוריהם מחיי ה"שטטל" או מאימי השו-אה ההיטלראית). ואז די שתעשה מעין חשבון-צדק לחיינו במדינה — ובעל-הבית, הוא ולפרי-קים גם אורחיו, מטים אוזן קשבת לדבריך, ככל שהעובדות אשר בפיד, נשמעות זרות — חדשות כמעט — להם, ואפילו ביקרו בארץ כתיירים. ה-יהודי האמריקני נרעש ממש לשמוע, למשל, כי לא בירושלים בלבד, אלא אף בתל-אביב, שבין שהוא מחבבה משום החיים השוקקים שבה בין שהוא נרתע מפניה במין זלזול לא-מודע, יש בה כשבע מאות בתי-כנסיות, שרובם מתפללים בהם יהודים שלוש תפלות ביום — ולא בימים הנוראים בלבד או אפילו בשבת ומועדים, כנהוג באמריקה. נרעש היהודי לשמוע, למשל, שאם לא כל האוכלוסייה היהודית בארץ זהירה בכשרות על טהרת הקודש, הרי כמעט כל האוכלוסייה או-כלת בשר כשר, הואיל ואיטליזים של בשר-טרי-פה אינם קיימים כמעט בארץ. ולא זו בלבד שכמחצית האוכלוסייה מקיימים את השבת ואת החגים והמועדים כדת וכדין, אלא שאף אותם יסודות שאינם שומרי-מצוות כלל, פוסקים ממ-לאכתם באותם ימים — סוגרים חנויותיהם ומש-רדיהם, סדנותיהם ובתי-חרושתם, ולובשים בגדי-

לרבנים או למורים, והוא בשלו: ראה, כמה סטודנטים עברים אתה מוצא בכל זאת אף באוניברסיטאות הכלליות. מנסה אתה להראות לו, שעם כל ריבוי הלומדים עברית וספרות עברית במוסדות ההשכלה הגבוהים, מעטים מאד מהם מגיעים לידי כך, שיוכלו להיות מורים לעברית ולספרותה אפילו בבת"ה הספר התיכוניים והנמוכים מהם, והוא בשלו: חובת המדינה היהודית היא לספק מורים לעברית ולספרותה לבתי"ה ספר יהודיים בתפוצות ובארצות-הברית בפרט. מנסה אתה לטעון, כי אכן "יורדים" צעירים מישראל, סטודנטים בכוח ובפועל הללו, שהגיעו אל ה"תפוצות" באלפיהם למאזן קום המדינה, הם המרוקנים את הארץ ממיטב כוחותיה התרבותיים הצעירים, עד שיש מחסור במורים בארץ עצמה ומחסור בכוחות תרבותיים מעולים, שהיו יכולים לתרום את תרומתם ל"מיוזג הגלויות" — והוא בשלו: אף מנהיגינו בארץ עצמם, הסוכנות וראשיה, פקידי הממשלה וראשיה, אף הם יודעים, כי העם במדינתו הוא חלק בלבד מן העם היהודי כולו, ואף הם ממילא מחזקים את דעתו שלו, שלא המדינה והעם אשר בה הם העיקר, כי אם קיומו ה"נצחי" של עם ישראל כולו, בכל אשר הוא. מנסה אתה להסביר לו, שמטעמים שונים אין פקידי הממשלה והסוכנות וראשיהן זוכרים למדי את עקרונות-הציונות, אלה אשר הם בלבד הביאו לידי הקמת המדינה והתפתחותה הכבירה באמת במשך שמונה עשרה שנה, והוא בשלו — וכאן מתוך ריתחה ממש: כפי הנראה, אתה, בעל-דברי, הציוני האחד בעולם!

וכשאתה שואל מתוך עייפות ונכונות לסיים את השיחה, שאין בה מועיל, שאלה קצרה ומיור-געת: מאין יוסיפו כוחות ישראלים לבוא אל התפוצות, כדי להחיותן ולהחלימן מבחינה יהודית, אם בארץ עצמה הולכים ומתמעטים כוחות אלה בקרב הדורות הצעירים? — מסתכל בך בעל-הבית, העייף אף הוא ואולי גם נבוך במקצת, ומפטיר בשפה רפה: ציוני רואה שחורות אתה. ניאות אתה או להפוגה ומנסה שוב להשוות את מצבנו היהודי בארץ מזה ובארצות הברית מזה,

וגם מפי השמועה, וביחוד מפי המנהיגות היהודית בארצות-הברית.

קשה יותר, כמעט אי-אפשר, לעקור מלבו של היהודי האמריקני את בטחונו שחיי התרבות היהודיים-היהודיים בארצו הולכים ומשגשגים, מתרחבים ומתעמקים, במרוצת השנים — והכל לפי ערכים "מאונכים", עולים מעלה מעלה בסולם הדתיות-המוסריות, ואפילו הדתיות-המיסטית יותר, שבמיטב המסורת ההיסטורית של עם ישראל. אל. אמנם יודע יהודי זה, כי רק שלישי מכל ילדי ישראל בארצות-הברית זוכים לחינוך יהודי כל-שהו, ושני שלישים אינם נכנסים לחינוך יהודי כלשהו, וממילא שני שלישים הללו אינם יודעים צורת אלף, אינם יודעים כלום אף מבחינה דתית-מוסרית בייחודו של עם ישראל, ואין מגיע לאזנם שמך-דבר מתולדות העם, החל באבות וביציאת מצרים ומעמד הר סיני וכלה ביהודי בן-ה"שט" טל", אלא אם כן מגיעים הם בבגרותם, לקריאה באחד מאותם רבי-מכר המתארים את חיי ה"שטטל" ואת החיים בגיטאות ובמחנות ההשמדה, בין שהם כתובים אנגלית במקורם ובין שהם מיתרגמים מאידיש. יודע הוא זאת, ואף על פי כן הוא שוכח את שני השלישים המדוברים ומתלהב בדבריו על השלישי האחד, ה"נשאר לפליטה", מפני ש"שליש" זה בעיניו הוא חידוש גמור בתולדות ישראל בארצות-הברית והוא כמבשר את התפשטותו של החינוך היהודי על פני כל האוכלוסייה היהודית האמריקנית. מנסה אתה להזכיר לבן-שיחתך, ששליש זה היה קיים גם לפני עשרים שנה גם לפני שלושים, ארבעים וחמישים שנה — והוא בשלו. מנסה אתה להעמי-דו על כך, שאף בתוך שלישי זה מעטים מאד אלה, המגיעים ללימוד יהודי-עברי ראוי לשמו, והוא בשלו: ראה וראה, כמה בתי-ספר יומיים יש בארצות-הברית, שבהם הלימודים העבריים ככלליים נמשכים עד לסיום בית-ספר תיכון. מנסה אתה להראות לו, כמה מעטים אף מן הברורים הללו, הממשיכים אחר כך במעלה יותר גבוהה באוניברסיטה כללית, שיש בה מחל-קה לעברים ולספרות עברית, או בבית-מדרש

הגעתי איפוא אל השיא ושאלתי שאלה אחרונה: "ומה היית אומר, דודי, אילו בא מישהו ומספר לך, שכאן בניו-יורק לומדים לא יותר מרביע או שלישי מכל ילדי ישראל לימודי-יהדות? ולא שהם מגיעים ללימוד דף גמרא בפני עצמם, אלא יודעים לא מעט חומש ו"ך, קצת רש"י, קצת אגדתא, ומגיעים לידי ידיעה בלשון-הקודש עד כדי לקרוא עתון עברי, לפחות?" נתן בי הדוד מבט בוחן ובודק, לפי כוחותיו, עיכב קצת את תשובתו ואמר לי לאחר כך: "הייתי אומר — משיח בא!" הסברתי איפוא לדודי, שאותו מצב, המלהיב את דמיונו בהשערות המדומות לגבי יהדות ניו-יורק, אותו מצב, לכל הפחות, תופס לגבי כל האוכלוסייה בארץ-ישראל בזמננו. ולאחר שהרהר בכך רגע — כמעט פרצה קריאה מפיו: "אם כן, למה אין מספרים לנו זאת?!" וכל אימת שהאורח מספר סיפור זה כלשונו למארחו הטוב, עיניו אף הוא מנצנצות רגע, כאילו נתגלה לו פתרון לשאלה קשה מאד, והוא מחייך כלפיו חיוך טוב, לא דווקא ביישני, אלא מביע תודה והתרג-שות מפקפקת קצת בנכונותה, ומקטע את השיחה במין חיקוי לשאלת הדוד, ע"ה: "מדוע באמת אין מספרים לנו זאת?"

נדמה לך מתוך כך שניצחת, שהבאת יהודי אחד, לפחות, לידי הרהורים "ציוניים" במצב ה"יהדות" באמריקה, מצד אחד, ובמצבה במדי-נת-ישראל, מן הצד האחר. אבל טעות היא בידך. לא זו בלבד, שעל נקלה יותר מדי ניצחת אותו וממילא כשאתה חוזר ומזדמן לו כעבור שבוע או חודש, אתה נראה שוב חשוד בעיניו — בדעו-תיך על החיים היהודיים בארצות-הברית ואפילו בדעותיך על המצב בארץ, כביכול השקית אותו לפני שבוע או לפני חודש מין סם מרדים והבאת אותו לידי קבלת כל הדברים שהוא שומע מפיו, כאילו בהקיץ הוא שומע ולא בחלום. ולא זו בלבד! לעתים קרובות אתה כמתעתע בעיניך שלך, כשאתה פוגש שוב אותו יהודי טוב שלך: אינך נוטה לקשור עמו שיחה שוב באותם נוש-אים לא משום שדברייך נתבדו בעיניך בינתיים, אלא שבינתיים חזרת והשמעת אותם דברים באו-

אם כי מתוך בדיחות-הדעת משום דרכי שלום ועל דרך סיפור מעשה שהיה בצידו — ואתה מגלה בבעל-דברך האונה לסיפור וקבלת הנמשל שבמשל יותר משהיית מוכן לצפות מראש. דודי עליו השלום (מספר לו האורח), חבדי כל ימיו, חלה לעת זקנתו מחלה אנושה והייתי נוהג לבקרו לעתים קרובות, שכן היה אדם יקר לי ובילדותי גם למדתי אצלו גמרא ו"משנה ברורה". והנה הגיע חודש נובמבר, 1947, ואני נכנסתי לבקרו, כשהוא כבר תשוש מאד, שכיב מרע, לפי דעת הרופאים, ואינו יכול עוד לקרוא את העתון היומי שלו, "מארגען זשורנאל". התפלאתי קצת, כששאלני הדוד פתאום, מה חדש, מה כותב העתון, שכן ידעתי, שהוא מתכוון לדאגתנו בת-הימים-ההם לרגל החלטת או"ם על ה"חלוקה" — ואני מילדותי זכרתי אותו כ"מתנגד" גמור לציונות. התפלאתי, אך השיבותי לו בקיצור מה שהשי-בותי, הקשיב, חשב רגע, ופתאום שינה את טעמו והטיח בי דעה לא-צפויה: "ומה אם גם תקום מדינה יהודית? יחיו בה 'גויים' מדברים בלשון הקודש?" ידעתי, שאין כאן מקום ל"יכוח". אלא שעלה על לבי רעיון ואמרתי לו: "דודי, אילו כאן בניו-יורק היה מישהו בא ומספר לך, שלא יותר משליש מיהודי ניו-יורק שומרי שבת הם, ואין הכוונה שהללו הולכים כולם לבית הכנסת ואינם מעשנים בשבת, אלא פשוט יותר: שלישי בלבד מיהודי ניו-יורק סוגרים את חנויות-תיהם ואת משרדיהם ומוסדות תעשייתם וסדנ-תיהם, אם כי יוצאים הם לבלות את היום על שפת הים בקוני-איי-לנד, ולא עושים שבת-של-הם ביום ראשון בשבת, מה היית אומר?" הסת-כל בי הדוד בעיניו העששות, כתוהה עלי, ואמר: "הייתי אומר, 'ברוך השם!'". ידעתי איפוא, שאנכי בדרך הנכונה והוספתי: "ואילו בא אדם מהימן ומספר לך, שרביע או שלישי מכל יהודי ניו-יורק זהירים בכשרות — ולא דווקא מתוך בקירות בהלכות מליחה, אלא פשוט: אוכלים בשר כשר שקונים אותו באטליז כשר מה היית אומר?" הבהיקו קצת עיניו העששות של הדוד, משך בכתפיו והשיב: "הייתי אומר, 'ימות המשיח!'".

קה עדיין, לפי שעה בלבד, אינה מספיקה להעמיד דם די כל צרכיה ההולכים ומתרחבים כביכול.

ד.

פרדוכסלי, לכאורה, מצב־דברים זה: יותר משרואה עצמו היהודי האמריקני מתכחש לעברו היהודי הוא רואה את עצמו קשור בעבותות אהבה ונאמנות טבעיות באמת אל אמריקה; יותר משהוא נוטה לעיין בצדקת טענותיו כלפי הערבים הישראליים, האפקיים־החילוניים כל כולם, לפי דעתו, הוא נוטה להתאמץ להוכיח לעצמו ולזולתו, כי באמריקה דווקא — זאת הפעם הראשונה, לפי בטחונו, בתולדות ישראל בזמנים החדשים ואולי בתולדות ה"תפוצות" זה אלפיים שנה — נתאפשרה לו לעם ישראל להשתרש בחיים הלאומיים־העממיים של סביבתו הלא־יהודית, ללא שייטמע בה כלל, אלא להיפך, עד כדי להבליט את יהדותו לעין כל ולפתחה במיטב ההיסטורי שבה. אמנם אינך שומע עוד אותו קול־ענות־גבורה של אותה היסטוריוסופיה שהיתה מכריזה לפני שנים לא־רבות על יהדות אמריקה כקיבוץ יהודי שעתיד ליצור "תלמוד בבלי" אמריקני לעומת "תלמוד ירושלמי" שבארץ ישראל. ואפילו אותה תורה אמריקנית־ציונית מובהקת, שהיתה מוכיחה באותות ובמופתים, שבאמריקה ה"פלור־ראליסטית" יחיה היהודי בשתי תרבויות כאחת, באמריקנית־הכללית מזה וביהודית־הציונית־העברית מזה, משום שזהו תפקידו ההיסטורי של היהודי — לחיות בתוך שתי תרבויות כאחת, בלא שום סתירה בין השתיים — אף תורה זו קולה כאוב מארץ, אפילו כשהיא מנסה להשמיע קולה עדיין. אותו קול גדול, שבצורה זו או אחרת השמיע את הבשורה הוודאית, שהקיבוץ היהודי עתיד לקיים בארצות־הברית את חייו הלאומיים־העממיים, שכן אמריקה היא ארץ מקובצת מעמים, רבת עממים בעלי לשונות ותרבויות שונות, אותו קול כמעט שאיננו נשמע עוד — ואם יש והוא לוחש עדיין כגחלת עוממת זו אי־שם, נדמה לך שלחישתו אף היא אינה אלא של מתי־מעט שעבר זמנם, אלה אחרוני העברים־הציוניים

ני עוד מישוה בניו־יורק ושוב ללא הועיל ושוב עד כדי יצירת מבוכה לא־נעימה עם סיומה העייף של השיחה. ממילא למדת להכיר בינתיים, שלא אחד הוא פלוני יהודי טוב בארצות־הברית, שכל דבריד אינם גורמים לו אלא מעין כורח לא־נעים לתפוס רגע כמה הוא טועה בדעותיו ולהתחרט ברגע משנהו על הודייה זו בפני עצמו בטעות שלו, והרי אתה מתעתע באמת — כביכול עושה מעשה־להטים, הנראה מפליא ומופלא כהרף־עין, אלא שתוך כדי הרף־העין שב הצופה השומע ונוכח לדעת שאיחות את עיניו סתם. מתגלה לך מתוך כך, שלא משום עקשנות שברעיון נרתע גם היהודי הטוב, הציוני ולפעמים גם הציוני־העברי, מראות את האמת שבדבריד, אלא משום מיאון עמוק שבלב הוא מציץ רגע באמת ומתמרד בה תיכף ומיד. סירובו לראות דברים כפשוטם נובע, אף אם הוא ציוני באמת, מתוך שקשה לו לוותר על היקר לו מאד — התקשרותו באמריקה. התקשרות זו הטבעית ואהבה זו הטבעית לאמריקה הן שהולידו ממילא את הטמיעה בחיי אמריקה, את ה"אינטגרציה", כפי שזו מכונה גם בפי יהודים שאינם סובלים את ההתבוללות. אבל התקשרות ואהבה טבעיות אלה לארץ־המולדת הן המביאות דווקא את היהודי "הנאמן", השואף באמת לקיום היהדות, שלפי כל הגדרה שיגדירנה, סימן־ההיכר שלה המרכזי, המכריע הוא הדת, נכון יותר: בניין מפואר, זה ששמו בית־הכנסת, הן המביאות אותו דווקא, שישגה בדמיונותיו הנעימים, היינו: היהדות, במובנה המאוונך, הרוחני ביותר, תקעה לה יתד נאמן בארצות־הברית, שהרי כאן היא כבר משגשגת לעין כל, מבלי שיתבייש היהודי ביהדותו ומבלי שיביישוהו לא־יהודים משום יהדותו; ואילו בארץ ישראל אין אלא ציויליזאציה מודרנית מתפתחת, שאפילו אתה אומר שכמה מגילויה הם תרבותיים יהודיים במלוא משמעות המלה בהיסטוריה של העם — הרי בכל זאת אין ציויליזאציה זו "יהודית", כי אם ישראלית, העשויה לכל היותר לשלוח המוני מורים לתלמידי־יתורה ולבתי־הספר התיכוניים שיהדות אמרי־

מהותו שלו מבחינה דתית כרצונו, כך חזקה עליך, שאף הוא מבין מאליו את זכותך שלך לפרש את טיב מהותה של דתיותך שלך כרצונך, הפרדוקס, כביכול, נותר מתוכו ובו, שכן יהודי אמריקני אני ומכאן זכותי האמריקנית ללא ערעור לר-אות את עתיד יהדותי בארצות-הברית בטוח ומובטח, כפי שלא היה מעולם בשום ארץ מאר-צות-הגולה — בזמנים החדשים בוודאי; ולא זו בלבד אלא שמדי פעם בפעם התעניינותי במדינת-ישראל, שאף היא חלק מזכותי כאדם אמריקני ודתי, התעניינותי זו מתירה לי מדי פעם להוכיח לאורח הישראלי, מה ביני ובינו אף לגבי ארץ ישראל: הוא מסתפק במועט, בערכים שבתרבות שכולה חול, ואילו אני תופס מרובה כיהודי אמריקני דווקא ותובע גם ממדינת ישראל יותר רוחניות, יותר ריליגיוזיות.

כי יש לזכור: גם הידלדלותו והתרוקנותו של המושג "יהדות" מבחינה דתית גם נטייתו של יהודי טוב זה או אחר בארצות-הברית לראות את המושג הזה מלא וגדוש, ומבטיח יכול שפוע לעתיד — שתיהן כאחת טבעיות וממילאיות הן בארצות-הברית, כפי שלא היו באמת אי-פעם בתולדות העם הזה במשך מאתיים השנה האחר-יות. שתיהן נתפתחו על גבי הרקע האמריקני-הכללי במשך פרק-זמן קצר, לערך, קצר לגבי כור-ההיתוך האמריקני וקצר לגבי רוב מניין ורוב בניין של הקהילה היהודית בארצות-הברית, שרובה כיום היא ממוצאם של מהגרים יהודיים שנכנסו לארצות-הברית בחמש עשרה או עשרים השנים הראשונות למאה העשרים. חזיון מפליא ומרעיש את המכיר את ארצות-הברית זה יובל שנים ומעלה, כשהוא חוזר לארץ הזאת, לאחר שלא היה בה כדי עשר שנים, הוא שאותו "כור-ההיתוך", שחזה וזנביל בשעתו, הגיע לידי גמר ליכודם וחישולם של כל היסודות השונים שנוצ-קו לתוכו, רק בשנים הללו שבין שתי מלחמות-העולם ואולי למשנות מלחמת-העולם השניה ואילך בפרט. המכיר את ארצות-הברית זה עשרות בש-נים זוכר יפה יפה, כמה היו האלמנטים האנגלו-סכסיים שולטים בכל חיי התרבות האמריקנית-

הזקנים מצד אחד, ואלה שרידי הלאומיות האידיית והאידישיסטית, מן הצד האחר.

אבל זה לעומת זה עשה העושה: אם קשה יותר ויותר לדבר בשם פלוראליזם אמריקני לשוני-תרבותי, שהרי כל אותם עממים שונים שהביאו את תרבותם הלשונית מארץ-מוצאם נעשו בתוך שנים מועטות אמריקנים גמורים בלשונם ובכל צורות-חייהם — הרי עדיין יש מקום למונח "פלוראליזם" אמריקני מבחינה דתית, שהרי חופש הדת באמריקה גלוי באמת לכל עין, וממילא אפשר שוב להידבק במונח זה ולדרוש על פיו דרשות נשגבות על כוחו של הקיבוץ היהודי להתפתח התפתחות מיוחדת רק לו, ליהודי, מבחינה דתית נעלה. כן, מבחינה דתית בלבד, לכאורה, אך בצורה פרדוקסלית הרי אי-אפשר לה ליהדות הדתית-המוסרית-המיסטית באמריקה להתכחש לעובדה, שהיהדות ההיסטורית לדורותיה כללה בתוכה יסודות ועיקרים, שאינם אולי ריליגיוזיים על טהרת-הקודש של המונח, כגון עם אחד, בעל "גורל היסטורי" או יעוד היסטורי אחד, ולוא גם מפוזר בין הגויים; "ודתיהם שונות מכל עם" כל כך, שמצוותיהם הדתיות כוללות בתוכן קשר אמיץ לארץ-הקודש, זו מדינת ישראל כיום, ואפילו אינה עוסקת בהל-כות תפילה ומילה ושבת וחגים ומועדים בלבד; והן כוללות בתוכן אותה מצווה גדולה "ושננתם לבניך" וממילא הן מחייבות את היהודי אף בש-קידה להקנות לבניו משהו מן הלשון העברית, ולו גם העיקר בחינוך הבנים הוא "שמע — בכל לשון שאתה שומע". הפלוראליזם הדתי בארצות-הברית מתיר לחלוטין גם ליהודי האמ-ריקני לתפוס את טיב מהותו הריליגיוזית שלו מתוך חירות אמריקנית גמורה. מי איפוא ימחה בידו, אם הוא מרחיב את משמעותו של המושג הזה, וכולל בתוך המושג הריליגיוזי שלו גם יסודות הנראים עדיין לפעמים אֶתניים-חילוניים? העיקר הוא, שדילמה אין כאן, כביכול, שכן אתה יכול לאחוז בשני קרנותיה כאחת: אמריקני אתה ככל אמריקני שאינו בן-דתך, אבל כדרך שאתה מבין מאליו את זכותו של זה לפרש את טיב

וארצות-חייה, על החול ועל הקודש שבהם, על הקל ועל החמור שבהם. מה פלא איפוא, שהיהודי גם הוא רואה את עצמו כאמריקני גמור כיום הזה? האוכלוסיה היהודית בארצות-הברית היא בת ההגירה היהודית לאמריקה בתוך הרבע הראשון של המאה הזאת. אם עד סוף המאה התשע-עשרה מספר היהודים האמריקניים מגיע לרבע-מיליון, לערך, מתווספים על אלה ברבע הראשון של המאה הזאת שני מיליונים יהודים מהגרים — ואלה, שרובם ככולם הם יוצאי אירופה המזרחית, הם הפרים ורבים במחצית השנייה של המאה הזאת והם המעמידים את אוכלוסי ישראל בא-מריקה, ששה וחצי מיליונים כיום הזה.

הווה אומר: מצד אחד, יהודי ארצות-הברית כיום ברובם הגדול הם ילידי אמריקה, בניהם וב-ני-בניהם של מהגרים; ומן הצד האחר, הרי השתרשות טבעית זו באדמת הארץ החדשה צעירה עדיין מאד. כולה פרי תהליכים בני המחצית הראשונה למאה העשרים, פרי תהליכי התערות של המוני ישראל באמריקה בעריה הגדולות ביותר ובתוך שכונות מאוכלסות בערים אלה, שסימניה של יהדות אירופה ניטשטשו בהן, עד לבלי הכיר כמעט היום, רק בתוך עשרים-שלושים השנה האחרונות. פירוש הדבר קודם-כל, כי טבעיות ההרגשה של השתייכות גמורה לאמריקה בלב היהודי האמריקני ממילא אינה אלא פרי העובדה שיהודי זה נעשה אמריקני ב-רומן שארצות-הברית נעשות אומה אחת אמריקנית, ככל "מיעוטיה" האתניים שנתמזגו בה כדי הווייה לאומית אחת. ואותה מידת "טבעיות" בלב היהודי האמריקני מתחזקת ומתגברת בדרך הטבע שוב, הואיל וארצות-הברית במחצית המאה הזאת מתפשטת ומתעצמת כל כך מבחינת צרכיה המדיניים, הכלכליים והתרבותיים, שהיהודי בעל-הכשרון אף בממוצע שלו, ומכל שכן שלמעלה מן הממוצע, נתבע בהכרח לתרום את כוחותיו לפיתוחה של אמריקה בכל גילויי חייה כמדינה בעלת-צביון משלה.

אמנם יש ואתה עדיין שומע — גם מפי יהודים אמריקניים מרוחקים מן היהדות — שמשוה מן

הכללית גם בשנות העשרים גם בשנות השלושים למאה זו. חיי-המדינה הפוליטיים, האקדמיים, המדעיים-הפילוסופיים, הספרותיים והעיתונאיים, התפתחו בכוחם של האוכלוסים האנגלו-סכסיים שברצועת-החוץ-האטלנטי, במדינות-הדרום ואף ב"המערב התיכון" או "הרחוק", ולו גם התערבו בהם יסודות אחרים מגרמניה, מאיר-לנד, מסקנדינאויה, ועוד. הגושפנקה האנגלו-סכסית היתה בולטת כל כך בחיי התרבות עד שאף ברבע הראשון למאה הזאת היה שם משפחה גרמני או איטלקי, למשל, בולט ב"זרותו", כשהיה מופיע כשמו של סופר או עיתונאי, איש-מדע, ואי-פילו מדינאי או פוליטיקאי אמריקני. יוצאים מכלל זה היו ברובם האירים, שהגיעו לארצות-הברית והתרבות האנגלו-סכסית היתה תרבותם, מבחינה לשונית בוודאי, אף בארץ מוצאם, ולוא גם היו בין ה"לאומנים" האיריים הן מבחינה מדינית הן מבחינה תרבותית, ספרותית ותיאטרונית ביחוד. כלומר: גם השמות האיריים והסקוטיים בחיים הציביליזציוניים באמריקה לא הטעימו כי אם שליטתה של תרבות אנגליה בלבושה החדש, בעולם החדש, בארצות-הברית. אבל נכנס אדם לארצות-הברית כיום, וריבוי הגוונים האתניים, לפי שמות המשפחה בלבד, בחייה המדיניים והתרבותיים של המדינה הגדולה הזאת עשוי עדיין להממו כחידוש גמור, ואפילו הוא יודע, שה"חי-דוש" התחיל לבטבט לפני שלושים וארבעים שנה. קורא אדם את חדשות-היום במדינות האמריקניות והוא מוצא שמות פולניים, רוסיים, סקנדינביים, איטלקיים, יהודיים ועוד ועוד עד לסיניים ועד בכלל. והוא הדין כשהוא מעיין בכתבי-עת מוקדשים לספרות, לחינוך, למדעים. והוא הדין כשהוא מעיין בכתב-הלימודים של האוניברסיטאות ושאר בתי-המדרש הגבוהים: פרופיסורים ומורים לדרגותיהם השונות, והפרופיסורה המלאה בכלל, הם בני עמים ולשונות שונות, לכאורה, וכולם — פרט ל-"אמריקנים בני דור ראשון", כלומר "זרים" שנתאזרחו — עוסקים בפיתוחה, בהרחבתה וב-העמקתה של הציביליזציה האמריקנית, לשונה

דריסת-רגל בהן. איך קרה הדבר, שיהודים נכנעו סים להוראת הספרות האנגלית והאמריקנית, היסטוריה הכללית והאמריקנית, הפילוסופיה והפילוסופיה של הדת והמיסטיקה, כאילו לא היה מעולם חשש בלב שמקצועות אלה וכיוצא בהם אין למסור אותם לידי פרופיסור יהודי? והכל בחיי דור אחד, והכל ביד רמה, בגלוי ולא בסתר. הוסף על אלה את המורים האוניברסיטאיים הרבים ואת החוקרים במדעים המדויקים והביולוגיים, ואתה עומד משתאה למראה-עיניך. חלקו של היהודי בחיי המדע והמחשבה בארצות-הברית נראה לך למעלה מכל שיעור לעומת חלקו באוכי-לוסיה הכללית, ממש כפי שחלקו בחיי האמנות והספרות והעתונות נראה לך מפליא מאד מאד. אך אין לשכוח גם את הצד השני של מטבע זה. דווקא משום שההשתרשות היהודית בארצות-הברית רכה היא לימים, עדיין ניכרים בה, באווי-רה שהיא עצמה יוצרת, מעין כיסופים נוסטאלגיים ל"עבר" היהודי, ולו בצורה מטושטשת בלבד. בני-בניהם של יוצאי מזרח אירופה ומרכזה מעמידים רבבות על רבבות באוכלוסיה היהודית-האמריקנית שזיקתם הממשית ליהדות כמעט אינה קיימת עוד, ולא משום נישואי-תערובת או אפילו בושתי-פנים ליהדות כי מזרע ישראל הם. אדרבה, רובם ככולם אינם מגלה בהם כלל לא את הנטייה לנישואי תערובת, ולא את הרגשת הבושה במוצאם היהודי — אף את שמות-משפחה תם היהודיים המובהקים אינם נוטים לשנות, אלא שאף בני-בנים הללו של יוצאי מזרח אירופה ומרכזה, כשם שאינם מתכחשים למוצאם, כך אינם יודעים עוד מה ביניהם לבין שכניהם האמריקניים האחרים. משום שאבא ואמא או סבא וסבתא בוודאי עוד הבינו אידיש, אכלו מאכלים יהודיים מובהקים, לפי "תפריט" יהודי מיוחד וספר-בישול יהודי מיוחד, לשבת ולחגים ולמועדים, דאגו מדי פעם שהבן והבת אינם לומדים ב"היברו סקול" — על כל פנים, אינם אוהבים אותו, — חששו מדי פעם, שמא יתחתנו בלא-יהודים, היו מספרים סיפורים מן "הבית", זו המולדת באירופה הרחוקה, מן ה"שטטל", היו מדברים על "ציונות"

האנטישמיות עדיין קיים בארצות הברית. וכש-אלה מדברים אליך בגילוי-לב אינם נראים כמתכוונים לתנועות אנטישמיות מובהקות בלבד, אלא גם לגילויים סמויים יותר של שנאת ישראל, כגון קשיים שיהודי נתקל בהם, כשהוא רוצה להתקבל אל אחד המועדונים ה"אריסטוקרטיים" או גם אל "מועדון-הכפר" באותו פרבר שהאוכלוסייה היהודית נוטה לעבור אליו ואל הדומים לו מתוך שכר-נותיה הקודמות, שהיו מיוחדות לה בניו-יורק, בשיקגו ובשאר כרכים. שומע אתה מדי פעם אף דברים על "נומירוס קלאוסוס" לגבי יהודים, ש-נוהגות בו אוניברסיטאות אריסטוקרטיות, בציני-עה ולא בפומבי, או פקולטה פלונית, מדיצינית, למשל, באוניברסיטה זו או אחרת. אבל אפילו אתה יודע, שה"תחושה" האנטישמית קיימת זעיר שם גם בארצות-הברית, אינך יכול להתייחס אליה בכובד-ראש גם כאורח הבא מן הארץ, הואיל ו"תחושה" זו בטלה ומבוטלת בתוך גילויי החיים האמריקניים, שהיהודי פועל בהם כשווה בין שווים — לפחות, עד שעה חמש אחר הצהריים, כשחיי המעשה נפסקים והאדם האמריקני חוזר אל ביתו ואל חוגו החברתי שלו, שאין היהודי רצוי שם ביותר. אך השתתפותו של היהודי בחיי המעשה של ארצות הברית היא לחלוטין השתתפות מלאה, שגוניה הם גוני הפריסמה של הציני-ויליאמיה האמריקנית בכללה. פלא גדול הוא בעיני האורח חלקו של היהודי לא רק במסחר ובתעשייה ובמקצועות החפשיים, אלא אף בשדות-פעולה תרבותיים ורוחניים טהורים. כאילו לא ציפית למצוא כל כך שמות יהודיים בחיים המדיניים של ארצות-הברית על שלוש זרועותיהם: המחוקקת, המבצעת והשופטת. וכאילו לא ציפית למצוא יהודים רבים כל כך — ובלא שיש-נו את שמותיהם היהודיים — משתתפים בחיי-האמנות האמריקנית: בציור, בפיסול, בתיאטרון ובספרות. ואולי הפלא הגדול ביותר בעיני המבקרי, הזוכר משהו מן החיים האקדמיים באמריקה לפני שלושים שנה, כשהוא רואה כי נפתחו לפני היהודי כמורה אוניברסיטאי כל אותן פקולטאות ומחלקות, שלעתים רחוקות מאד ניתנה ליהודי

בחיים אפילו התקשרות אֶכְסִיסְטִנְצִיָּאלִית יותר מכל אמריקני אחר, מטעימה כביכול לאמריקני האינטלקטואלי סתם את משמעות הנכר שלו הטעמה כפולה ומכופלת. ואם שרידי יהדות אלה מקיפים גם את היהודי בן דור שלישי ורביעי למהגרים, על אחת כמה וכמה ששרידים הללו מפעמים יותר את היהודים האמריקניים הקשי-שית ממנו, בני דור ראשון ואבותיהם המהגרים, במידה שהללו עדיין חיים חיי גוף ונפש. הללו הם המעמידים עדיין את הצורך ב"יהדות" חיה ופועלת ומתוך אלה בפרט אתה שומע לעתים קרובות את הדיבור הבוטח על שגשוג ה"יהדות" ובטחונה הפורה לעד בארצות-הברית. שהרי כאן עדיין אפשר לתבוע חינוך יהודי, שיכלול בתוכו גם את לימוד הלשון העברית וספרותה גם את תולדות העם לדורותיו וגם — במידה ובמשורה נכונה, כמובן — את הרע-יון הלאומי ביהדות אירופה ואת פירותיו המופלאים ביותר, זו מדינת-ישראל ומאבקי העם במדינה זו לשמר לדורות, גם לדורות אמריקניים, כל עוד יהודים הם, את היהדות ההיסטורית. שהרי באמריקה, ככל שהיהודי הוא יהודי "טוב יותר" — הריהו גם אמריקני "טוב יותר". ממילא מחוייב היהודי לשמור את יהדותו ההיסטורית, המכניסה תחת כנפיה לא רק את תורת ישראל בלשונה העברית, כי אם גם את גילויי החיים היהודיים בדורות האחרונים, כגון הזדהות גמורה, לאומית כמעט, עם חלקי העם בכל אשר הם, ותמיכה מלאה בכל החדש והרענן הצומח במדינת-ישראל, ואפילו אתה יודע, שלא הכל כשורה במדינה זו מבחינה רוחנית-דתית.

נאמנויות אלה ליהדות בגילוייה השונים אין אדם מרגיש בהן על פי רוב גם בביתו של היהודי "הטוב". השיחה אף כאן עוסקת ב"זכויות האזרחיות" של המיעוטים הגזעיים "שלנו", היינו הכושיים והפורטוריקנים; ועוסקת בבעיות החינוך בבתי-הספר "שלנו", שלקויים הם בשיטות שבהן ראה ובטיפוח הרוח הנכונה בילדים "שלנו" ברחבי ארצות-הברית. היהודי "הטוב" שקוע בבעיות הכלליות של ארצות-הברית, וה"נאמנויות" היהס-

וחלוצים גבורים בפלשתינה ועל גבורתם של גבורים, שהקימו את המדינה היהודית, שהיתה פלא גם בעיני ה"גויים", וגדולים שבהם עד היום ממלאים בתמונותיהם ובידיעות על מעשי גבורתם את מיטב העתונים וכתבי-העת באמריקה. כן יודעים הם את כל אלה — אבל מה היוצא מכך? אף השכן שאינו יהודי יודע בדרך כלל כל מה שאתה יודע כנין ונכד לישראל סבא, אם אך הוא קורא עתון ומקשיב לרדיו וצופה בטלוויזיה, ועל אחת כמה וכמה אם הוא קורא ספרים. עוד לפני עשרות שנים התחילו חוקרי הלשון האמריקנית, לדוגמה, מעיינים בהשפעת אידיש על התפתחותה של לשון זו. עוד לפני מלחמת העולם השנייה התחילה העתונות מתדיינת בשאלות יהודיות-כלליות, כגון אימת חייהם של יהודים בתקופת היטלר או במלחמת היישוב היהודי בממשלת המנדט, ועדיין היא ממלאה עמודיה במעשי גבורתם של מקימי המדינה היהודית. וההומור היהודי ה"כבד" חדר אל הקומדיה האמריקנית וסגנון הבישול היהודי כבש לו מקום במסעדה ובמטבח. ובכל זאת נפתע אתה לראות באיזו מידה היסודות היהודיים-העממיים הללו נכנסים לתוך ההווי האמריקני הכללי הן בצורותיו היום-יומיות הן בצורותיו ה"נעלות" יותר. שכן העתונות והספרות האמריקנית נכונות לראות את המוסדות היהודיים, החינוכיים-הדתיים בפרט, נוהגים-החיים היהודיים הגיטואיים, אוצרות המורסיקה והאמנות היהודיות ב"גיטו", וכיוצא באלה כמין יסוד אמריקני-כללי וטבעי כל כך, שהאמריקני המשכיל, ולא דווקא בעל ההשכלה הגבוהה, חי גם אותו מדי פעם בכה ובכה, ואפילו אינו יהודי כלל. לא לחינם אתה מוצא כמה מן המשוררים שבמספרים האמריקניים בוראים נפשות יהודיות מורכבות בסיפוריהם, ולא לחינם אתה קורא בכתבי-עת אמריקניים מאמרי-בקורת, ה"מסבירים את נהייתו של האמריקני אחרי המספרים היהודים על-ידי מחלת הנכר — זו האליי-נאציה המפורסמת — שהאמריקני לוקה בה. הספרות האמריקנית הנכתבת בידי יהודים, אלה בני הנכר-שבנכר, המיוסרים בחוסר הכוח להתקשר

שהוא חי אותם בכל רגע: מדבר עברית, שהיא בודאי סימן-היכר יהודי-יהודי גם של בעלי-הבית האמריקני, קורא עתון שענייני היום שבו נוגעים לקורא ביחוד מפני שהם כוללים בתוכם שאלות שלנו: צבא שלנו, סכנות צפויות לנו, בעייות כלכליות ותרבותיות וחינוכיות שלנו — כל אלה שלנו הם, ואף על פי שבמדינת ישראל אנו חיים, הרי גם בעל-הבית עדיין אינו מכחיש בפנה מלא, שיהודים אנחנו גם אנו. קשה לו להבין את כל אלה, מפני שהוא, היהודי הטוב, חי את יהדותו בציבור דווקא — ממילא סימן הוא לו, שיהדותו "ישראלית-קתולית" כלומר: כללי-ישראלי, כפי שעדיין אתה שומע מפי יהודי טוב, הזוכר משהו ממשנתו של ש"ז שכטר. ואילו האדם ממדינת ישראל? — זה, כביכול, בא-מת צר-מוחין הוא: מעמיד סימנים ליהדותו על פי חייו כיחיד, כל עוד הוא חי בארץ ישראל והוא נטרד יום יום בפני עצמו, בבית כבוחק, בשאלות המדינה, כאילו הן נוגעות לו בלבד. הציבוריות של יהדותו של היהודי הטוב בארצות-הברית היא אמנם המאפשרת לו לחיות בשלום ובשלימות בין שני התחומים: האמריקני-הכללי מזה והיהודי-היהדותי מזה. אבל זו עקה: כיון שהבעיות היהודיות של היהודי באמריקה הן כלליות דווקא — ממילא הוא כאילו משוחרר מדין-וחשבון נפשי ביחיד וכיחיד. וממילא שוכח היהודי הטוב הזה גם את עיקרי הציונות שאולי ידע אותם פעם. מאמר שני יבוא

דיות מפעילות את המוח היהודי ואת הלב היהודי לא ביחיד אלא בציבור: כשהיהודי נכנס אל בית-הכנסת שלו; כשהוא נכנס לאסיפה "חגיגית" — וכל אסיפה חגיגית מוכרזת מראש — של ההסתדרות הציונית או "המגבית המאוחדת" או ה"קונגרס היהודי" "בני ברית", או מטעם "ישיבה" זו או אחרת ומטעם מוסדות להשכלה יהודית גבוהה שאינם נקראים בשם "ישיבה" וכיו"ב. כלומר, נאמנויותיו של היהודי בארצות-הברית, אפילו הן עמוקות באמת, אינן מתגלות אלא מתוך עשיית חשבון-נפש פומבי, שבו, כביכול, הוא חוזר ומגלה את הנאמנויות הללו העשויות להשתכח מלבו, אילו באים האסיפות והוועדים והוועדות ומשקיעים אותו מין השתקעות שבציבור בחובותיו כלפי העם היהודי. באמת, קשה למנות מספר למוסדות גדולים וקטנים שהיהודי הטוב נתבע להם — נתבע וגם נענה לכמה מהם כאחד, וה"מוסדות" הציוניים והארץ ישראלים בתוכם. ומ"תוך שמוסדות הללו מרובים הם והם מכריזים על עצמם יום יום, מתחיל גם האורח להבין את רוג'זתו של היהודי הטוב על אדם ממדינת ישראל, המעמידו על טיב ה"ציבוריות" שבנאמנויות היהודי שלו, שאינן ניכרות כמעט בביתו, אלא אם כן למד לחבוש כיפה לראשו בזמן האוכל ואולי גם לומר את ברכת-המזון בניגון קבוע ומורגל. קשה לו להבין את "צרות המוחין" של האורח הישראלי, הטוען שבארץ ישראל אדם יהודי אינו כלל חש ומכיר ב"נאמנויות" שלו כיהודי, מפני